

mély zöldje kínálkozik, mutatva azt a széles skálát, melybe Kovács Zoltán egyéniséget s gazdagságot visz.

Kissé unalmasak a hátterekben névjegyszerűen ismétlődő elkínzott fák s hullámzó egek. Tisztán irodalmi jelképek ezek, nincsen mögöttük a tépott fák vonalában tényleg meglevő szenvedés. Jó lenne a csupasz fákról egy esomó tanulmányt készítenie, mert így az egyhangúság fenyegeti. Erőteljes, szép alkotás, bár nem ment némi modorosságtól a Zsidók és én című képe.

Ha talán e beszámoló aránytalannak tűnik fel, mert több benne a bíráló megjegyzés, mind a szépségek felsorolása, akkor szolgáljon mentségül, hogy a hibák jobban elemezhetők, mert összetettek, a szépségek azonban ősi egyséjtőségükben sokkal nehezebben megközelíthetők.

Kovács Zoltán látomásokkal teli világban él s látomásainak megvan sugallóerje. Ez legértékesebb művészi tulajdonsága. Igen fejlett kultúrával bánik a színekkel s új meg új összhangokat talál bennük. Emberségének tiszta megnyilatkozását sokszor zavarja az, hogy stílusa még ingadozó s nem mindig a maga lábán jár. Néha mintha művészi önfegyelme is megmeglazulna. Csak ennek tulajdoníthatjuk, hogy két silány vázlatát (E m b e r p á r, T e s t g y ő z e l m e) is kiállította. Remélhető, hogy képességei megóvják őt attól, ahová, sajnos, sok fiatal festőnk jutott, hogy önmaga minden vonását eleve értékek tartsa.

A kiállítás egységét nézve örvendetes eseményként könyvelhetjük el, hogy Kovács Zoltánban egy új, gazdag reménységgel s sok tehetséggel induló művészembert ismerhettünk meg. Elszomorító volt látni, hogy e tagadhatatlan értékű kiállításon a közönség jóformán nem vásárolt. Sürgősen szükség van közönségnevelésre, mert a nemrég marosvásárhelyi példa is mutatja, hogy a jól felkeltett érdeklődés a vásárlási kedvet is magával hozza.

László Gyula.

A RUMÉN-MAGYAR NYELVI HATÁS KÉRDÉSÉHEZ

A több évszázados erdélyi magyar-rumén együttélés még a több, mint két évtizedes rumén megszállás következményeképpen az erdélyi magyarság nyelvébe számos rumén szó került bele. Egészen a közhatalomváltozásig ez a hatás csak a túlnyomó többségű rumén vidékeken, tehát csak szórványosan jelentkezett. Tiszta magyar lakosságú vidéken alig egy-két rumén eredetű szó terjedt el. A közhatalomváltozás után a helyzet lényegesen megváltozott: a szórványos népnyelvi hatáshoz járult a rumén hivatalos- és köznyelv hatása is. A közhivatalokkal való mindennapi érintkezés, újságíróink hanyagsága s rumén közép- és felsőiskolát végzett ifjúságunk nemzeti öntudatának gyengülése következtében nap-nap után belopózott nyelvünkbe egy-egy idegen szó. Hogy mennyire nem vertek gyökeret nyelvünkben, s hogy mennyire nélkülözhattük volna őket, eléggé bizonyítja az, hogy a visszatért keleti és erdélyi részeken máról-holnapra eltűntek. Annak idején azonban komolyan fenyegették (s a megszállt területeken fenyegetik még ma is) nyelvünk tisztaságát. A népnyelvbe átkerült szavak sokkal mélyebb gyökeret vertek, s ezek, mivel a rumén hatás ezeken a területeken ma is érvényesül, valószínűleg végképpen meghonosodnak.

A rumén hatás kérdésével többen foglalkoztak. A Magyar Nyelvőr és a Magyar Nyelv hasábjain számos ilyen természetű közlés jelent meg. Írtak több összefoglaló tanulmányt is. Az 1918-előtt írt ilyen tanulmányok ter-

mészetesen elsősorban a népnyelvi, a kisebbségi évek alatt írtak viszont a köznyelvi hatásra hívják fel a figyelmet. E két irányú hatás összefoglalására nemrég megjelent doktori dolgozatában *Blédy Géza* vállalkozott.¹

Blédy dolgozata bevezetésében célkitűzését s a kérdés irodalmát ismerteti. Célja a szókinészet ért hatás bemutatása. Feladatát két részben oldja meg. Az első részben az 1918 előtti, a másodikban az 1918 utáni hatást dolgozza fel az eddig megjelent közlések és összefoglaló tanulmányok alapján. A második rész anyagának kiegészítése céljából átnézte az *Aradi Hírlap* (később *Erdélyi Hírlap*) 1930-ig terjedő évfolyamait is. — A szerző célkitűzése ellen nem emelhetünk semmi kifogást. Elkövette azonban azt a hibát, hogy a dolgozat címét nem a célkitűzéshez szabta. A főcímet is úgy kellett volna megfogalmaznia, hogy abból kitűnjék, hogy a hatás kérdését csak a szókinés szempontjából vizsgálja.² A dolgozat tagolása, két részre osztása teljesen jogos, megfelel a kérdés természetének. A rendelkezésre álló irodalmat jól ismeri. Nem helyeselhető azonban, hogy a világháború utáni hatással foglalkozó közlések és tanulmányok anyagát³ éppen az említett vidéki hírlapból „egészíti ki”. A dolog ugyanis valahogy úgy áll, hogy nem mindenik erdélyi újság írt olyan zagyva nyelven, mint az *Aradi Hírlap*, különösen nem az 1920-as években. Tiszta kíváncsiságból belenéztem az *Ellenzék* 1923-i évfolyamának néhány számába. Csodálkozva tapasztaltam, hogy a Blédy említette vidéki hírlap zagyva, szinte egész soros román szó szerkezetével, címidezetivel szemben az *Ellenzékben* alig akadt egy-egy román szó.⁴ Az említett évfolyam január 3. számának első lapján pl. mindössze néhány idegen kifejezéssel találkoztam (kancellár, szenzáció, pacifizmus, fix, garancia, akta, panama, szubvenció, lej, detektív, szenzáció, tendenciózus, akció, prefektus és budget), de ezek közül is alig egy-kettő került be román hatásként az erdélyi köznyelvbe. Álljon itt példaként egy rövid idézet is ugyanabból a számból: „Az új polgármester kizárólag román nyelven megtartott beszédében a következőket mondotta: „Számoltam azokkal a nehézségekkel, melyekkel küzdenem kell, mikor ennek a városnak *primári* székét elfoglalom. Egy részről fájtsz szakadnom régi munkatársaimtól, akikkel négy év előtt a román honvédők védelme alatt a román közigazgatást átvettem, mikor a román csapatok Budapest felé meneteltek. Ha mégis elegyet tettem a megbízásnak, abban az erős meggyőződésben tettem ezt, hogy szerzett tapasztalataimat, amelyeket a román Kolozsvár adminisztrációjá-

¹ Blédy Géza: *Influența limbii române asupra limbii maghiare*. Studiu lexicologic. Teză de doctorat. Sibiu, 1922+2 l.

² A mondattani hatás kérdésének vizsgálatát is hiányolhatjuk, bár e hatás sokkal jelentéktelebb mérvű. Vö. Horger Antal: *A magyar nyelvjárások*. Bp., 1934.

³ Csúry Bálint: *Erdélyi magyar nyelvünk állapota*. MNy. XXVII, 233—58. Kosztolányi Dezső: *Anyanyelvünk*. A helyes és tiszta magyarság kézikönyve, idegen szavak szótára. Az erdélyi részt szerkesztette Kacsóh Sándor. Brassó, 1934. — Ebben található a Szécsi Sándor összeállította *Kisebbségi (román-magyar) szótár* (37—42.). — György Lajos: *Anyanyelvünk védelme*. (ErdTudFüz. 81. sz.).

⁴ Nehogy azt higgyük azonban, hogy az *Ellenzék* a másik végletet, a nyelv épsége, tisztasága felett buzgón őrködő, a román szavakat tüzzel-vassal üldöző irányzatot képviselte. Csak arra törekedett, hogy olyan nyelven írjon, mely egyik olvasótáborra ízlésével és nyelvhasználatával. S hogy a közönség ekkor még nem a legbarátságosabb szemmel nézte a megszállókat, s nem szívesen hallgatta és olvasta, illetőleg ejtette ki a román szót, az természetes. Csak hosszú évek során, az első román iskolát végzett nemzedék megalkuvóbb nyelvérzéke s a román hivatalos nyelv tanításának, használatának szigorú elrendelése következtében kezdtek a román hivatalos kifejezések és hivatalnevek elterjedni a magyar közönség körében. Egyébként ezt bizonyítja az is, hogy az erdélyi magyar nyelv gondozói is csak a harmincas években kezdtek tiltakozni a román kifejezések jogtalan betolakodása ellen, mikor a veszély már kezdett fenyegetőbb méreteket ölteni.

ban a konszolidáció terén szerezttem, ebben a városban is érvényesítsem, az ország és a polgárság hasznára. Ha Kolozsvár most jobban *van adminisztrálva*, mint azelőtt, mikor nem tartozott Nagyromániához, ha pénzügyi helyzete annyira konszolidálódott, mint sehol ebben az országban, ezt annak köszönheti, hogy a felsőbb fórumok mindenkor kellő támogatásban részesítették a városi hatóságot.“ Azért választottam éppen ezt a részt, mert ruméniából fordított beszédet tartalmaz. Egy-két idegen szó és idegenszerűség ellenére is mennyivel szebben és valószínűbben hangzanak ezek a sorok, mint az Aradi Hírlapnak jórészt 1921–22-i évfolyamából idézett ezen sorai: „(a kéréseket) a *Comandantul Zonei de Supraveghere*-hez kell felterjeszteni.“ (102). „Délután a *liga constitutională* és a *liga populară*, Averescu pártja tartottak gyűlést.“ (I. h.). „*A Casa Cercuala pentru Asigurările Sociale din Arad* pályázatot hirdet... kérvények a *Casa Cercuala* főorvosához nyújtandók be.“ (I. h.) Elképzelhető-e, hogy éppen a megszállás első éveiben valaki is így beszélt volna magyarul, mikor a magyar közönség nagy része még húsz év múlva is csak törte a hivatalos nyelvet? Nyilvánvaló, hogy itt egy vidéki újságíró hanyagságáról, egyénieskedéséről van szó. Híreit rumén lapokból és rumén hivatalos közleményekből ollózta össze, s siettében, vagy esetleg azért is, hogy a közönség tájékozódását elősegítse, ruméniul közölte a címeket s a hivatalok nevét. Hogy ez utóbbi lehetőség is fennáll, bizonyítja az a körülmény, hogy a rumén kifejezés mellett gyakran közli a magyar kifejezést is, vagy fordítva (L. erről 122–32). Blédy hangsúlyozza ugyan a bevezetésben, hogy biztonság kedvéért más erdélyi hírlapot is átnézett, s hogy bennök is megtalálta a közölt kifejezéseket,⁵ de ennek a dolgozatban semmi nyoma. Eleitől végig kizárólag csak az Aradi Hírlapra hivatkozik. A dolgozat első részében az 1918 előtti közlések alapján összeállított szójegyzékét közli. Ezt megelőzőleg röviden érinti a rumén hatással kapcsolatos fontosabb hangtani, alaktani, szótani és jelentéstani kérdéseket. Ezeket a kérdéseket szerintem vagy a bevezetésben, vagy inkább a dolgozat végén kellett volna tárgyalnia s az egész anyag alapján, hisz az egész kérdést érintik, nem csupán az 1918 előtti részt. Az 1918 utáni szóközlésekkel kapcsolatos ilyen természetű jelenségek szintén érdekesek. Egy kis összevetés sem ártott volna: hogyan viselkednek a magyarban az 1918 előtti, hogyan az 1918 utáni rumén jövevényszavak? Ezt az összehasonlítást természetesen csak abban az esetben végezhetné volna el, ha a második rész anyagát nemcsak hírlapból gyűjti, hanem az élő, beszélt nyelvet is megfigyelte volna. Az összefoglaló áttekintés után közli 571 szóból álló gyűjteményét. Gazdag, szép anyag, közlési módjuk azonban nem nevezhető a legkifogástalanabbnak. E résznek súlyos hibája az, hogy az adatok felvételi helyét nem jelöli meg pontosan, csak így: egy adat a Székelyföldről, erdélyi adatok stb., jöllehet forrásai, egy kivételével,⁶ a községet is jelzik. Pl. „*ágyike*, egy példa Szolnok-Doboka megyéből: Nyr. XLII, 70“ (18)). Ha utánanéznünk, látjuk, hogy adata *Németh Sándornak* A domokosi nyelvjárás című tanulmányából való. Vagy: „*alivor, árió* — néhány adat Csík megyéből: Nyr. XXVIII, 142, MNy. XXVIII, 165“ (19). Itt is nem néhány,

⁵ „Pentru a avea la îndemână o materie mai bogată și mai sigură, am consultat peste trei mii de exemplare ale unui ziar aradean, Aradi Hírlap, apărut mai târziu și sub titlul Erdélyi Hírlap. Drept control, am luat în considerare și alte ziare din Transilvania, dar am găsit în ele fapte nouă.“ (Hogy még gazdagabb és biztosabb anyag legyen kéznél, megvizsgáltam egy erdélyi újságnak, az Aradi, később Erdélyi Hírlap-nak több mint három ezer számát. Az ellenőrzés érdekében más erdélyi újságot is tekintetbe vettem, de nem találtam bennük újabb tényeket) [I. m. 4].

⁶ Moldován Gergely: *Alsófehér vármegye román népe*. Nagyenyed, 1895. 78.

hanem csak két adatról van szó s mindkettőt a csikmegyei Gyimes népnyelvéből közölték. Vagy: „*ákuj*, egy példa Maros-Torda megyéből: MNy. I, 139.“ (18). Ez az adat Lőrincfalváról való. Vagy: „*árdéj, árgyéj, árdély, árdél, árdé, árgyé* ~ Erd.: MTsz. I, 53, M. 78, Nyr. XXIX, 431, XLII, 112, MNy. IV, 42, MFl. 947; és egy adat Tolna-megyéből: MNy. I, 281.“ (19). Ha megnézzük Blédy forrásait, ott ezt találjuk: MTSz. I, 53: (Brassó m. Hétfalu Hoffmann Frigyes; *árdé* Brassó Hoffmann Frigyes; *árdél* [?] Brassó m. Tatrang Nyr. II, 476; *árdély, árgyéj* Brassó m. Hétfalu Hoffmann Frigyes); paprika; M.: *árdéj*; Nyr. XXIX, 431: *árdéj* — Kézdivásárhelyről; Nyr. XLII, 112: *árdé* — Fogaras; MNy. IV, 42: *árdéj* (árdél) Brassó vid., Hétfalu, Németh Sándor; Székelyudvarhely, Éhenné Keményfi Katinka; *árdé* Kézdivásárhely, Barcsa János): paprika, szerb paprika; MFl. 9747: az *árdéj* szó nem található az idézett helyen; MNy. I, 281.: *árgyé* — Szekszárd (Tolna megye). — A szó tehát nem egész Erdélyben, hanem csak az említett helységek népnyelvében található meg. — Máskor a szóra vonatkozó irodalom felsorolását végzi felületesen. A *brinza* szóról pl. így ír: „*brindza, bronza, bronzda, boronza, borondza, boroncza, boronca, brinza, brinca, brenca, brenza, berenza* — nagyon elterjedt szó; az első adat a XVI. századból: OklSz 94, NySz I, 314, CzF I, 813, H. 527, MEtSz I, 538.“ (27—8). A szóra vonatkozó irodalmat a Gombocz—Meiich-féle Magyar Etymologiai Szótárban (EtSz. I, 538) is megtaláljuk így: „*brindza* [első adat 1546: *bronza* OklSz; alakv.: *bronza* OklSz., NySz., (így is *bronza-túró*), PP. (tyrotarichus a.), Kr.; *bronzda* NySz., SL, Kr., Gyarm. Voc.; *boronza* OklSz.; *borondza* Rusesák, Magy. Kurzivschriftb. 7; *boroncza* OklSz.; MNy. II, 23—4; *boronca* NySz.; *brinza* Gyarm. Voc.; *brinca* OklSz.; *brenca* OklSz., Kr.; *brenze* NySz.; *brenza* Kr.; *berenza* OklSz., NySz., Kr.; *borza-túró* (népetym.) NySz. MFL 273, MNy. II, 24.]... A hangalak alapján nem lehet eldönteni, hogy a m. szó az oláhból (>oláh *brinzá, brindzá*),... vagy a szláv-ságból való-e... Újabban elfogadott nézet, hogy a szó az oláhság tulajdona...“ Láthatjuk, hogy az EtSz. gazdag forrásanyagát Blédy mindössze Hermann Ottó művével egészítette ki, ugyanakkor azonban a források egy részét önkényesen elhagyta, más részére pedig úgy hivatkozik, mint az EtSz.-tól független forrásra. Az EtSz. felsorolta forrásokot még egyszer felsorolni felesleges lett volna. Nem helyeselhető az sem, hogy az EtSz. említette alakváltozatokat elválasztotta forrásaiktól. Így az előtte dolgozók munkáját csak összezavarta, de tovább nem vitte.

A szójegyzéket követő összefoglalásban elterjedtségük és fogalomkörök szerint csoportosítja szóanyagát. Elterjedtségük szempontjából a kifejezéseket öt csoportba osztja: 1. nagyon elterjedt (köznyelvbe átkerült) szavak,⁸ 2. Erdélyben elterjedt szavak (83 szó), 3. a székelység használta szavak, 4. provincializmusok és 5. ritka alakok, ruménes szavak. Fogalomkörök szerint tizenkét csoportot különböztet meg. Végeredményként megállapítja, hogy a

⁷ Dr. Jávorka Sándor: *Magyar flóra* (Flora Hungarica). Magyarország virágos és edényes virágtalan növényeinek meghatározó kézikönyve. Budapest, 1925. 974: „VII. *Capiscum L. Paprika*, A levelek tojásdad-hosszúak vagy tojásdadok, hosszan kihengyesedők, kopaszak. A pártá fehér. A bogyó eleinte húsos, később száraz, megpirosodó, csipős ízű, különböző alakú. Egy-kétéves növény, 7—8. *Nagyban termesztik*. — Dél-Amerika, — R. Török-, kerti-, pögány-, spanyol-, magyar paprika. 3218. C. annum L. Nálunk különösen a következő kultúr-változatait termesztik: *pyramidale* (Mill.)..., *szegeciense* Augusztin... *longum* De., *grossum* L..... *abbreviatum* Fingerli...“ — Jávorkánál tehát elő sem fordul a szó.

⁸ Ezek: *berbács, boér, brindza, cáp, cigány, cimpora, csoma, esztrenga, ficsót, ficsúr, furulya, góbé, palacsinta, poronty, rumuny, tokány*.

magyar nyelv legtöbb rumén jövevényszava a pásztorkodásra vonatkozik; ez egyben a legrégebb réteg is.

Dolgozata második részében az 1918 utáni rumén hatással foglalkozik. E rész első felében tizenhárom fejezetben *Texte* címen közli az *Aradi Hírlap*-ból, majd *Erdélyi Hírlap*ból kiírt példamondatokat, illetőleg mondattöréseket.

Az első fejezetben (Cuvinte românești „reproduce“) a pontosan közölt, idézett rumén szavakat sorolja fel. Ilyenek pl.: *Banca Națională* (Nemzeti Bank), *CFR*. (Căile ferate române — román államvasutak), *Comandantul Zonei de Supraveghere* (az ellenőrzési terület parancsnoka), *Comandantul Cercului de Recrutare* (a hadkiegészítő parancsnoka) stb. Nyilvánvaló (s ezt a fejezet címe is kifejezi), hogy nem kölesönszavakkal állunk szemben, hanem hanyagságból, esetleg túlbuzgóságból átvett rumén szavakkal, melyeket ilyen alakban (az egy CFR. kivételével) magyar ember még 1939-ben sem használt, pedig akkor a rumén hatás jóval erősebb volt. — A második fejezetben (Cuvinte neîntelese) helytelenül értelmezett, félreértett szavakat sorol fel. Pl. „Szabad a Maros-hídon való átkelés mindazok részére, akiknek „Certificat“ elnevezésű igazolványuk van.“ (103). Az újságíró tehát azt hitte, hogy a *certificat* (=igazolvány) szó neve az igazolványnak. Ez esetben tehát éppen nem lehet rumén nyelvi hatásról beszélni. — A harmadik fejezet sokkal tanulságosabb. Ebben (Cuvinte internaționale) egész sereg nemzetközi szót sorol fel azzal az állítással, hogy az erdélyi magyar köznyelvben megőrzésük a rumén nyelv hatásának is tulajdonítható.⁹ Elköveti azonban azt a hibát, hogy állítását, tételét még csak nem is próbálja bizonyítani, mintha a legtermészetesebb dologról lenne szó. Utána kellett volna néznie annak, hogy a szóbanforgó nemzetközi jövevényszavak, mint pl. *honorarium*, *idea*, *normális*, *respektál* s még egész sereg ehhez hasonló,¹⁰ Csonka-

⁹ E fejezet bevezetésében erről a kérdéstről ezt írja: „In limba maghiară există un număr mare de cuvinte internaționale, Ungurii caută să le evite, înlocuindu-le prin cuvinte create din propria lor limbă, fără încă ca acelea să fi dispărut. Vitalitatea acestor cuvinte internaționale din limba maghiară este înterită prin influența limbii române.“ (A magyar nyelvben nagyszámú nemzetközi szó van. A magyarok megkísérik kiszorítani, saját nyelvük keretein belül alkotott szavakkal helyettesítve őket, anélkül azonban, hogy ezek eltűnének. A magyar nyelv e szavainak életképességét a rumén nyelv hatása erősíti) [I. m. 104.].

¹⁰ Blédy a következő szókat sorolja fel: *abszolút* (112), *adminisztratív* (108), *agrár* (reform) (111), *agrikultur* (110), *akceptál* (106), *akció* (112), *aktuális* (113), *aktuálítás* (108), *alarmíroz* (110), *amnesztia* (111), *ankét* (107), *apparátus* (111), *approbál* (111), *approbálás* (106), *argumentum* (108), *arrogál* (114), *asszisztál* (111), *autentikus* (108), *autoritás* (108), *barbarizmus* (105), *bon* (109), *brosúra* (109), *brutális* (114), *centrum* (111), *decentralizáció* (112), *degradál* (115), *deklarál* (112), *dekorálás* (107), *dekrétum* (108), *delegáció* (113), *delegál* (110), *delegált* (108), *delegátus* (110), *deliktum* (111), *differencia* (106), *dinasztia* (106), *diszkreditál* (110), *diszponál* (110), *divízió* (105), *doktrína* (109), *dossier* (107), *dotál* (113), *effektuál* (114), *effektus* (113), *elektrizál* (115), *eminens* (111), *emissió* (108), *entuziazmus* (105), *evakuál* (108), *evolúció* (106), *export* (109), *expozitúra* (109), *extrém* (114), *financiális* (112), *forszíroz* (109), *funkcionál* (109), *generális* (110), *gravitál* (110), *harmónia* (112), *honorarium* (111), *humanitárius* (105), *humanitás* (105), *idea* (105), *ideál* (105), *immunitás* (111), *import* (109), *impresszió* (105), *informál* (107), *információ* (108), *informálódik* (110), *iniciativa* (114), *instrukció* (110), *integritás* (111), *intenció* (107), *interpretáció* (112), *intervenció* (109), *interveniál* (107), *interveniálás* (109), *intranszigen* (114), *izolált* (111), *kabinet* (108), *karakterisztikum* (112), *kolportál* (107), *komissió* (113), *komplikáció* (107), *komplott* (109), *konzediál* (105), *konzesszió* (106), *kongresszus* (106), *konstatál* (108), *konstelláció* (114), *konstitúció* (110), *konzolidál* (113), *kontaktus* (107), *kontrollál* (110), *kooperáció* (107), *kooperál* (106), *kritizál* (106), *krízis* (111), *kurzus* (105), *legátus* (112), *likvidálás* (114), *limitál* (114).

Magyarország köznyelvében csakugyan nem vetették-e meg annyira lábukat, mint nálunk? Össze kellett volna vetnie a rumén megszállás alá nem került magyar területek köznyelvét az erdélyivel, elő kellett volna vennie egy-két csonkamagyarországi hírlapot s utána kellett volna néznie, hogy az anyaországi újságírók használták-e ezeket a kifejezéseket, ha igen, melyiket milyen gyakran. Nyomon kellett volna követnie legalább egy-két kifejezés sorsát, s ha látta volna, hogy a nyelvtisztító mozgalom hatása alatt az anyaországi lapokból e jövevényszavak hamarabb eltűntek, mint az erdélyiekből, akkor állításának lenne valami alapja. E jövevényszavaknak azonban semmi közük a rumén hatáshoz. Pintér Jenő Magyar nyelvvédő könyvében (1940-i kiadás), Tolnai kis szótárában (L. Kosztolányi Dezső: *A Pesti Hírlap nyelvére*. 98—224) négy kivétellel (*modifikálás, agrikultúr, szeptatizmus és elektrizál*) valamennyit megtaláljuk. Abból, hogy a harmincas-negyvenes években még az anyaországi nyelvapolók is hevesen tiltakoztak használatuk ellen, nyilvánvaló, hogy ott is ép oly elterjedtek voltak, mint Erdélyben. — A negyedik fejezetben (*Latinizarea cuvintelor*) olyan rumén eredetű szavak ismertetését tűzi ki célul, melyeket az erdélyi magyar köznyelvi használat latin köntösbe öltöztetett. Minden félreértés elkerülése végett szószertint idézem Blédy tanulmányának idevágó sorait: „Am văzut la partea I, că cea mai mare parte a cuvintelor românești trecute în limba maghiară au fost adaptate sistemului fonetic ungurească. La adaptarea cuvintelor intrate mai recent observăm un alt procedeu interesant: latinizarea cuvintelor românești” (Láttuk az első részben, hogy a magyarba (értsd: 1918 előtt) átkerült rumén szók legnagyobb része a magyar hangrendszerhez alkalmazkodott. A legújabbban átkerült szavak alkalmazkodásának esetében más érdekes folyamatot figyelhetünk meg: a rumén szavak latinosítását) [I. m. 115]. Kétségtelen, hogy e jelenség elvéte csakugyan előfordult. A r. *municipiū* (törvényhatósági joggal felruházott város) pl. *municipiummá*, az *inspectorat* (tankerületi főigazgatóság) *inspektorátussá* vedlett az erdélyi magyarság beszédében. Nem kétséges azonban az, hogy *ártikulus, delegátus, prémium, abuzus, mániákus, permanens, referatum* stb. jövevényszavunk nem rumén hatásra került be nyelvünkbe. Hogy egyebet ne mondjunk, Balassa József is felsorolja őket szótárában (*A magyar nyelv szótára*. I—II, Budapest. 1940), tehát korántsem csak az erdélyi, hanem az egész magyar köznyelvben elterjedt s így ezek esetében nem rumén, hanem latin, francia, német hatásra visszavezethető jövevényszavakkal van dolgunk. E fejezettel kapcsolatban megjegyezhetem még azt is, hogy többek közt Blédy felsorol két olyan szót, melyek a harmadik fejezetben is előfordulnak (*instrukció* és *prémium*). Most már, ha meggondoljuk azt, hogy a harmadik fejezetben „internáció-

manifesztáció (105), *manifesztum* (106), *manőver* (106), *matematika* (113), *misszió* (105), *modifikálás* (107), *momentán* (106), *momentum* (114), *normális* (105), *notabilitás* (109), *okkupálás* (104), *oppozíció* (110), *organizáció* (111), *organizál* (106), *orientáció* (111), *orientátódi* (113), *pacifikus* (115), *paralizál* (114), *parallel* (111), *perfid* (106), *pozíció* (108), *prakszis* (112), *prémium* (113), *principium* (111), *produktál* (109), *produktum* (107), *professzor* (111), *proklamáció* (105), *proklamál* (104), *propagál* (114), *proponál* (114), *prosperál* (112), *protekciónista* (110), *provizórikus* (110), *provokál* (106), *publikál* (112), *publikum* (109), *radikális* (107), *ratifikál* (107), *receptió* (115), *redükál* (110), *referál* (115), *referens* (111), *reflektál* (107), *rekonstruál* (108), *rekonstrukció* (109), *reorganizál* (110), *repatriál* (109), *reprezentál* (112), *respektál* (107), *reszort* (106), *rezsim* (106), *rigorozitás* (108), *spekuláció* (108), *stabilizálódik* (110), *státus* (105), *szelekció* (105), *szeptatizáció* (112), *szeptarál* (106), *szeptatizmus* (113), *szociális* (109), *tendencia* (109), *tendenciózus* (105), *teoretikus* (111), *terminus* (108), *tolerál* (105), *tolerancia* (106), *tradíció* (105), *transportál* (105), *unifikálás* (108).

nális“, a negyedikben pedig latin köntösbe öltöztetett rumén szavakat sorol fel, joggal kérdezhetjük, mit keres a két szó mind a két csoportban.

A dolgozat következő öt fejezetével (Cuvinte cu forme oscilatorii, Cuvinte între semne de citație, Cuvinte în paranteză, Cuvinte explicite, Paralelizme) kapcsolatban nincs különösebb megjegyzésem. Szépen bemutatja a magyar újságíróknak a rumén szavak lefordítására irányuló törekvését, de nem a rumén nyelvnek a magyarra tett hatását. A tizedik fejezetben (Cuvinte internaționale cu înțeles special românesc) mondottakkal azonban már nem érthetek mindenben egyet. Az itt felsorolt szavakról ugyanis Blédy azt állítja, hogy nemzetközi szavak ugyan, de jelentésük az erdélyi magyar nyelvben a rumén nyelv hatása alatt bővült, gazdagodott. Az *asszisztál* szó pl. Blédy szerint (132) a magyarban csak azt jelenti, hogy orvosi műtétnél segítkezik. Az erdélyi magyar nyelvben már „jelen van, résztvesz“ jelentése is ismeretes. Pl. „Kívánatos, hogy a kormány, amely a koronázásnál *asszisztálni* fog, ne kinevezett kormány legyen, hanem parlamentáris“. Az *asszisztál* szó jelentésbővülése szerinte a rumén nyelv hatásával magyarázható, mivel a ruménben a szónak ez a jelentése általános. A helyzet azonban az, hogy a szó „jelen van, résztvesz“ jelentése a magyar köznyelvben is közkeletű (Vö. Pintér, i. m. 120, Kosztolányi i. m. 107). Az *analizál* szerinte (132) a magyar köznyelvben azt jelenti, hogy valamit vegyileg elemez. A „boncolgat, törvényt, javaslatot elemez“ jelentés szerinte rumén hatás eredménye. Sajnos ez alkalommal sem adhatunk igazat a szerzőnek. Törvényt, javaslatot is *analizálhatunk* (Vö. Pintér, i. m. 115, és Kosztolányi, i. m. 193). A *dominium* szóról így ír: „A magyarban a „dominium“ szót csak az Angol birodalom gyarmatbirtokainak megnevezésére használják.“ (132). Az erdélyi magyar köznyelvben használatos „birtok, tulajdon“ jelentése rumén kölcsönzés. Pintér (i. m. 143) és Balassa (i. m. 141) szerint azonban a magyarban ilyen értelemben is használatos. Ugyanez a helyzet az *operáció* szó esetében. A magyar nyelvben nemcsak orvosi műtétet jelent, amint azt Blédy állítja (133), közkeletű „művelet, hadművelet“ jelentése is (Vö. Pintér, i. m. 233 és Balassa, i. m. 107). Tovább haladva, ezt írja: „A magyarban a *provincia* szónak csak „római tartomány“ jelentése ismeretes“ (133). Pintér (i. m. 242) tanúsága szerint azonban „kerület, tartomány, vidék“ jelentése is ismert, tehát ebben az esetben sem hivatkozhatunk rumén hatásra. Vagy itt van pl. a *szolid* szó. Szerinte a magyar nyelvben csak szerénységet jelent, „erős, szilárd“ jelentése a ruménból került az erdélyi magyar nyelvhasználatba. Ugyanakkor Pintér ezt mondja (i. m. 270): „megbízható, szilárd, tisztességes“; Balassa pedig (i. m. 256): „1. erős, szilárd; ~ épület, ~ tudás; 2. tisztességes, esendes, illedelmes; ~ életmód, ~ ifjú.“ Ezek szerint a következő Blédy idézte mondat *szolid* szava egészen jól megmagyarázható a magyarból is: „A román kormány is óhajtja az évszázados jó szomszédság újból való helyreállítását s minél *szolidabb* megalapozását“ (134). Ugyanígy folytathatnók tovább az *instruktor* „házi tanító“, *parlamentar* „képviselő“, *gárda* „őrség“ és *deklaráció* „írott nyilatkozat“ szóval. A *revizor* „tanfelügyelő“ és *kordon* „rendszalag“ szavak esetében azonban igaza lehet, bár a *revizor* „ellenőr“ esete is kétes, hiszen a banknyelvben a *revizió*, *revidéál* és *revizor* szó általános.

A tizenegyedik és tizenkettedik fejezettel kapcsolatban kevés a mondanivalónk. Az elsőben *Diverse* címen olyan szavakat sorol fel, melyeket egyik csoportba sem tudott beleilleszteni.¹¹ Ruménból való származásuk egy-

¹¹ *Adeverința* „bizonyítvány“ (136), *adminisrator* „intéző“ (135), *agronom* „földmérnök“ mellett dolgozó tisztviselő (137), *aprobál* „jóváhagy“ (136), *bakkalaureatus* „érettségi“ (136), *bani* „pénzegység“ (137), *bodega* „falatozó“ (134), *bon* „elismervény“ (134), *cercul de recrutare* „hadkiegészítő“ (136), *certificat* „igazolvány“ (136), *detasál* „áthelyez“ (136),

kettő kivételével kétségtelen. Itt is elköveti azt a hibát, hogy több olyan szót is felsorol, mely más fejezetben is előfordult. Ilyen pl. *evakuál* (3. fej.), *szekció* (4. fej.), *aprobál* (3. fej.), *bakkalaureatus* (4. és 7. fej.) stb. A következő fejezetben a rumén szavak magyarosítási törekvésére hoz fel több példát: *segélybélyeg* (tímbru de ajutor), *közigazgatási kerületi igazgatóság* (directiune regională administrativă), *kormányzótanács* (consiliu dirigent), *egységítő bizottság* (consiliu de unificare), *ókirályság* (regat) stb. A tizenharmadik fejezetben az alakváltozatok harcával foglalkozik. Nem egy rumén kifejezés két, három, sőt még ennél is több alakban került bele a megszállás alatti Erdély magyar nyelvébe. Az egyik beszélő így, a másik úgy, a harmadik megint másképp ejtette, illetőleg fordította ugyanazt a rumén szót. Bizonyos ideig mindenik alakváltozatot használták, míg végül a nyelvvezék valamelyiket kiválasztotta s meghonosította a többi rovására. A *comisie interimară* pl. a következő alakváltozatokban fordul elő a megvizsgált újságban: *comisia interimara*, *comisia interimare*, *interimar bizottság*, *interimaris bizottság*, *interimáris bizottság*, *átmeneti vezetőség* (140), *átmeneti tanács*, *ideiglenes tanács*, *átmeneti bizottság*, *időközi bizottság* (141). E sok alakváltozattól az *interimár bizottság* kifejezés terjedt el. Ugyanez figyelhető meg a *siguranța* 'államrendőrség' szó esetében is (141–2).

E meglehetősen hosszú rész végére érve, úgy érezzük, hogy a szerkezet kissé széteső, a fejezetek közt nincs meg a kellő összefüggés. Ennek oka szerintem a harmadik fejezet. Mi is a célja e fejezetekkel? Az 1918 utáni rumén hatással kapcsolatos szótani jelenségek megvilágítása. Kezdetben az *Aradi Hírlap* tájékoztalan újságírója szőröstől-bőröstől átvette a rumén közigazgatásra és állami életre vonatkozó kifejezéseket. Nem egy kifejezést tévesen értelmezett, egy-egy kifejezést hol így, hol úgy írt. Később mindinkább érezhető az újságírónak az a törekvése, hogy kerülje a rumén kifejezéseket. E törekvésnek első megnyilvánulási formája a rumén szónak idézőjelben való közlése. Ugyanakkor nem egyet le is fordított. Egy-egy szót többféleképpen is lefordíthattak. Az alakváltozatok közül természetesen legtöbbször egy honosodott meg, a többi feledésbe merült. E gondolatfűzésbe sehogysen illeszthető bele a harmadik fejezet, mely a nemzetközi eredetű szavakkal foglalkozik. A rumén hatás kérdéséhez tartozik ugyan ez is, de a helye nem itt van, mivel megszakítja a dolgozat fent vázolt gondolatmenetét. Ezt a kérdést jelentőségéhez mérten mindössze egy-két mondatban kellett volna érintenie, de akkor sem itt. Nagy hibája e rész felépítésének az is, hogy a többalakú kifejezéseket két, egymástól elég távol eső fejezetben is tárgyalja: *Cuvinte cu forme oscilatorii* (5. fejezet) és *Lupta între variante* (13. fejezet). Igaz, hogy az elsőben inkább a többalakúság, a másodikban pedig az alakok harcával foglalkozik, de lényegében egy és ugyanazon jelenséggel van dolgunk. Mihelyst megvan a többalakúság, mihelyst egy

direktor 'igazgató, főnök' (134), *doszár* 'irattartó' (137), *dováda* 'igazolvány' (138), *etnikai* 'népi' (135), *evakuál* 'kiűrit' (135), *faktura* 'számla' (135), *fruntás* 'örvezető' (137), *graniczár* 'határőr' (135), *grefier* 'törvényszéki írnok' (138), *inspektor* 'tanterületi kir-főigazgató' (135), *interimár* 'bizottság, időközi bizottság' (138), *kamionás* 'gépkocsifutározas' (136), *komiszár* 'rendőrfelügyelő' (138), *konceszsió* 'engedély' (137), *kontrolor* 'ellenőr' (138), *lej* 'rumén pénzrem' (136), *livret* 'katorai igazolvány' (137), *monopol* 'egyeduralítás' (137), *percepzia* 'adóhivatal' (135), *perceptor* 'végrehajtó' (135), *permis* 'engedély' (134), *plutoner* 'őrmester' (137), *portarel* 'hivatalrzigla' (136), *prefektura* 'vármegyeháza' (134), *pretor* 'szolgabíró' (134), *primar* 'polgármester, községi bíró' (134), *primpretor* 'főszolgabíró' (135), *rapid* 'gyorsvonat' (139), *regát* 'ókirályság' (134), *revizor* 'tanfelügyelő' (137), *sergent* 'szakaaszvezető' (137), *stát* 'fizetési jegyzék' (137), *subșef* 'főnökhelyettes' (136), *szekció* 'tagozat' (135), *szektor* 'negyed' (137), *taxa* 'díj' (135), *taxator* 'díjszedő', *trimeszter* 'évharmad' (136).

szót két-, esetleg háromféleképpen is ejtünk, illetőleg írunk, megkezdődik az alakváltozatok harca is. Vagy, ha már mindenképpen külön fejezetben akarta tárgyalni, a két fejezetet feltétlenül egymás mellé kellett volna helyezni. Egyébként már itt megjegyzem, hogy a dolgozat második felének ezt a részét egészen szépen beolvashatta volna az utána következő szójegyzékbe. A példamondatnak ugyanis mindig a címszó alatt a helye, mert a szó értelmezése így sokkal könnyebb és biztosabb.

A *Texte* című rész után a Csűry Bálint, Szécsy Sándor, György Lajos közölte és az *Aradi Hírlap*ból, illetőleg *Erdélyi Hírlap*ból kiírt s az előbbi rész tizenhárom fejezetében ismertetett anyag betűrendes szójegyzéke következik. Bevezető soraiban hangsúlyozza, hogy csak az általánosabban használt kifejezéseket sorolja fel. Ez a szempont helyes is, de az író, sajnos, most sem elég következetes. Mindjárt a következő lapon (144) ugyanis egy olyan kifejezést említ a betűrendes jegyzékben, mely egyáltalán nem volt közkeletű (*apostolátus*). Zárójelben maga Blédy jegyzi meg a címszó után: „formă izolată, creația incidentală a unui Român (!) vorbind ungurește.” Nem helyeselhető az sem, hogy szójegyzékébe a nemzetközi, tehát tőle is nem rumén eredetűnek feltüntetett szavakat is belevette (Vö. a dolgozat második részének harmadik fejezetéről mondottakkal). Hisz arról volt szó, hogy ezek csak erősítették az erdélyi magyar nyelvben is elterjedt nemzetközi szavak életét! Azonban most sem eléggé következetes. A harmadik fejezetben említett *humanitás* (105), *delegáció* (113), *momentán* (106), *szeperáció* (112), *szeperál* (106) és *unifikálás* (108) kifejezések megtalálhatók a jegyzékben, az ugyanabba a csoportba tartozó *decentralizáció* (112), *szeperál* (106), *impresszió* (105) és *ideál* (105) azonban már nem. Ugyanígy a *Cuvinte internaționale cu înțeles special românesc* című fejezetben tárgyalt *provincia* és *dominium* szó is benne van, a *szolid*, *operáció* és *gárda* viszont hiányzik. Baj van a források megjelölése körül is. Lépten-nyomon hivatkozik Kosztolányi Dezső idézett művére, az *Anyanyelvünk*re. Első pillanatra ezen nem is esodálkozunk, mivel azt hisszük, hogy e kiadvány néhány lapos *Kisebbségi (román-magyar) szótárára* hivatkozik. Blédy azonban nemcsak erre a részre hivatkozik, hanem Tolnai Vilmosnak *A tisztia magyarság szótára* című nemzetközi szavak jegyzékére is. A szójegyzék első lapján (143) felsorolt tizenöt szó közül pl. hét esetében (abszolút, abuzus, akceptál, akció, aktuális, alarmiroz, amnesztia) hivatkozik az *Anyanyelvünk*re s minden egyes esetben Tolnai szótárára. Ha a magyar nyelvbe 1918 után átkerült rumén kifejezések felsorolását tűzte ki célul, miért hivatkozik Tolnaira?

Visszatekintve megjegyzéseim sorára, sajnálattal kell megállapítanom, hogy a dolgozatról egyetlen dicsérő szót sem szólhattam. Célkitűzése, nem tekintve egy-két meggondolatlan kijelentését, helyes ugyan, a kitűzött feladatot azonban csak részben és kritikátlanul oldja meg. Az 1918 előtti hatást, melyet már az előtte járók kidolgoztak, elég jól összefoglalja, az 1918 utáni hatást tárgyaló rész azonban hiányos és gyenge. Legszembeötlőbb hiányossága az, hogy az élő nyelv megfigyelését teljesen mellőzte. Teljes mértékben elhanyagolta az erdélyi magyar tudományos nyelv s az egyes szaknyelvek vizsgálatát is. A rumén hatás egyik legfontosabb tényezőjét, a rumén közép- és felső-oktatást meg sem említi.¹² Milyen tanulságos lett volna pl. egyik

¹² Magam annak idején a kolozsvári egyetemi hallgatók nyelvét figyeltem meg s írtam össze a tőlük használt kifejezéseket. A diák köznyelvben is, különösképpen azonban az egyes szaknyelvekben számos rumén szót figyeltem meg [Vö. *Román szavak a magyar egyetemi hallgatók nyelvében*. EM. XLVI (1941), 381—4.]. Igaz ugyan, hogy ezek nagyrésze az egyetem elhagyása után feledésbe merült, a nyelvérzék azonban

részről a beszélt erdélyi magyar köznyelv és az írott erdélyi magyar nyelv, másik részről az irodalmi nyelv, a tudományos nyelv, a szaknyelv és az újságok nyelvének összevetése a rumén hatás szempontjából! Ha mindezeket bevonta volna vizsgálódási körébe, akkor jogosan adhatta volna delogozatának *A rumén nyelv hatása a magyar nyelvre* címet s nem kellett volna a befejezést ezekkel a sorokkal kezdenie: „Se pare poate arbitrară confruntarea influenței române de dinainte cu cea de după războiu, pe bază materialului cercetat, fiindcă partea I-a arată mai mult influența limbii vorbite, iar partea II-a se bazează pe texte scrise“ (158).¹³ Láttuk továbbá azt is, hogy adatközlési módszere meglehetősen felületes. Az 1918 előtt közölt rumén jövevényszavak felvételi helyét nem jelöli meg pontosan, jóllehet forrásai közlik azt; egyes forrásokat önkényesen elhagy, az adatot elszakítja forrásától, más esetben viszont olyan műre vonatkozik mint forrásra, melyben a közölt adatnak semmi nyoma. A dolgozat második része jóval gyengébb az elsőnél, szerkezete laza, széteső, nincs összefüggő gondolatmenete, az egyes fejezetek közt nincs semmi összefüggés. A harmadik fejezet jelentőségéhez képest aránytalanul hosszú. Véleményem szerint e fejezetek példamondat-anyagát felesleges volt külön felsorolni. A helyük a szójegyzékben lenne a felsorolt rumén eredetű szavak alatt. A szó jelentését meg kell ugyan röviden határozni, de ez nem elég, rögtön közölni kell egy-két találó példamondatot is, hadd lássa az olvasó, hogy csakugyan az a jelentése. Még mindössze annyit, hogy a második rész szójegyzékének anyagát gondosabban kellett volna kiválogatnia. Így tekintélyes részét e tárgyalás körébe semmiképpen nem vonható nemzetközi szavak alkotják. — Különben a második rész elé a szerző legfeljebb ilyenféle címet írhatott volna: *Adalékok egy vidéki magyar hírlap magyar öntudat nélküli nyelvhasználatában megfigyelhető rumén-magyar nyelvi hatás kérdéséhez.*

Mindenesetre sajnálható, hogy a szerző tiszteletreméltó nyelvészeti készségét és hosszú évek munkájában megnyilvánuló szorgalmát ilyen egyoldalú és hiányos anyaggyűjtésen alapuló, tisztázatlan szempontú, hibás szerkezetű munka megírására fordította. A tudományos szempontból kifogásolható részekkel, sőt általában magának a kérdésnek ilyen felületesen általánosító beállításával a szerző egyáltalán nem használt a rumén-magyar hatások elfogulatlan, tárgyilagos vizsgálatának sem.

Ha komoly tudományos megismerési vágygal közeledünk a rumén-magyar hatás kérdéséhez, senki sem tagadhatja, nincs is ok reá, hogy letagadja a rumén nyelvnek a magyarra, főként az erdélyi magyar nép- és köznyelvre tett hatását. De olyan mérvű hatásról beszélni, mint amelyet Blédy igyekszik kimutatni, olyan mérvű hatásról beszélni csak érthetetlen kritikátlansággal vagy — ugyancsak érthetetlen — elfogultsággal lehet.

Márton Gyula

megalkuvóbbá vált s az új életkörülményekkel kapcsolatos rumén kifejezéseket már sokkal könnyebben vette át s kezdte használni az illető. Mint gimnáziumi tanárnak módomban állt megfigyelni az öt-hat évig rumén középiskolába járó középiskolások nyelvét is. A második bécsi döntés után megindult magyar nyelvű oktatás hatása alatt az idegen kifejezéseket hamarosan elhagyták, de nyelvérzékük évekig küzdött még a sok idegenszerűséggel. Ha ez a nemzedék is rumén egyetemre került volna, nyelvérzéke nem egynek teljesen elromlott volna.

¹³ „Önkényesnek tetszhetik a vizsgált anyag alapján a háború előtti rumén hatásnak a háború utánival való egybevetése, minthogy az I. rész inkább a beszélt nyelvre, viszont a második az írott szövegekre támaszkodik.“ — Az író itt, helyes érzékkel saját, alapvető módszertani tévedésére tappintott rá!